

מינוי נשיא הערכאה השיפוטית העליונה מבט השוואתי

**כיצד ממונים
נשיאי הערכאה
העליונה בעולם
הדמוקרטי?**

(לפי מדגם של 20 מדינות)

40%

בחירה של השופטים המכהנים
מבין עמיתיהם מהווה המודל
הדומיננטי ביותר (40%)
לבחירת הנשיא מבין המדינות
שנבדקו

15%

שיטת הסיניוריטי למינוי נשיא
מהווה נוהג ב-2 מדינות (10%),
ובמדינה נוספת (5%) חלה
כמוסכמה פוליטית בכפוף לחריגים

70%

הנשיא נבחר מבין השופטים
המכהנים בבית המשפט
(ולא כמועמד חיצוני) ב-70%
מהמדינות שנבדקו

25%

ב-5 מדינות הליך המינוי נושא
אופי פוליטי, אך ב-4 מתוכן נחלקת
סמכות מינוי הרשות המחוקקת
לבין הממשלה/הנשיא

30%

ב-7 מדינות סמכות הבחירה
בנשיא מופקדת בידי הממשלה,
אולם ב-6 מתוכן פועלים מנגנונים
מרסנים המבטיחים הליך בחירה
בעל אופי מקצועי

45%

ותק הכהונה של המועמדים
מהווה שיקול (רלוונטי עד
מכריע) בבחירת הנשיא
ב-45% מהמדינות שנבדקו

כיצד ראוי לבחור את נשיא בית המשפט העליון?

נשיא בית המשפט העליון הוא הדמות העומדת בראש הרשות השופטת המהווה אחת משלוש רשויות השלטון בישראל. האחריות על הובלת רשות שופטת עצמאית ויעילה אשר הצדק וההגינות הם נר לרגליה-מוטלת לפתחו, והוא נדרש לנווט אותה בים הסוער של החברה הישראלית המגוונת. לצד תפקידו הממלכתי, על הנשיא מוטלת עיקר האחריות לניהול מערכת המשפט ולניהול עבודת בית המשפט העליון.¹ בין תפקידיו העיקריים ניתן למנות את קביעת הרכבי בית המשפט העליון, החלטה בבקשות לדיון נוסף, מילוי תפקיד בוועדה לבחירת שופטים, מתן הנחיות לשופטים בכל הערכאות, קביעת תקני שיפוט וצוותי עזר ופיקוח על יעילות עבודת השופטים. כשופט, הוא ראשון בין שווים, אך בזכות מעמדו ותפקידו, נודעת לו השפעה יתרה על אופן התפתחות ההלכה השיפוטית בנושאים השונים.

כיום, החוק קובע כי נשיא בית המשפט העליון ימונה מקרב השופטים המכהנים לפי בחירת הוועדה לבחירת שופטים.² הנוהג המשקף את המסורת החוקתית בישראל הוא כי לוועדה מוגשת מועמדות השופט (או השופטת) הוותיק ביותר בבית המשפט, והיא מאשרת את מינויו לנשיאות. מסורת זו מוכרת כיום כשיטת הסיניוריטי.

קולות מסיעות הקואליציה ביטאו התנגדות להמשך מסורת הסיניוריטי. עמדתם היא כי אין כל

הצדקה לשמר שיטת מינוי שלא מבוססת על כישורים והתאמה לתפקיד ומרחיקה את סמכות הבחירה בנשיא מנבחרי הציבור.³ חלק מההתנגדות לשיטה נתלית בטיעון כי שיטת הסיניוריטי אינה מקובלת בעולם הדמוקרטי, וחורגת מהנורמה הנהוגה בקרב מדינות אחרות המפקידות את סמכות בחירת הנשיא בידי נבכרי ציבור. הצעה ברוח זו עומדת כיום על שולחן הכנסת כחלק מתוכנית הממשלה לשינוי מבנה המשטר החוקתי בישראל.⁴ מתנגדי הצעת החוק טוענים כי שיטת הסיניוריטי מהווה ערובה מפני פוליטיזציה של תפקיד הנשיא ומינוי נשיאים שישרתו את צרכי השלטון ויפגעו בעצמאות בית המשפט העליון, ולכן יש לשמרה.

³ראו למשל, שמחה רוטמן, למה שהעם יבחר את שופטיו, עמ' 63-72 (הוצאת סלע מאיר, 2022).
⁴ראו הצעת חוק בתי המשפט (תיקון מס' 101) (התשפ"ג-2023).

¹תפקיד אותו הוא ממלא לצד ובסיוע של מנהל בתי המשפט. ראו סעיף 82 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984
²שם, בסעיף 8.

כיצד ראוי לבחור את נשיא בית המשפט העליון?

במחקר זה ביקשנו ללמוד מהנעשה ברחבי העולם הדמוקרטי לצורך העשרת הדיון על שיטת בחירת נשיא בית המשפט העליון בישראל.

המחקר, שנערך על ידי גב' יעל סירקיס בהנחיית ד"ר בל יוסף, מנתח דגימה של 20 מדינות דמוקרטיות, בעלות שיטות ומסורות משפטיות שונות, כדי ללמוד על הכללים, הנוהגים והמסורות העומדים ביסוד שיטת בחירת נשיאי הערכאות העליונות. מטבע הדברים, התמקדות ברכיב מסויים מכל שיטת משפט אינה יכולה לספק בסיס למסקנות נורמטיביות מוחלטות. בכל שיטה פועלים מרכיבים שונים – חוקיים, פוליטיים ותרבותיים – המייצרים מפה שונה וייחודית של איזונים ובלמים. המבנה החל בישראל אינו זהה לאף מדינה דמוקרטית אחרת בעולם, ומאופיין בתלות גבוהה יחסית במנגנוני ריסון משפטיים (של בתי המשפט וגורמי הייעוץ המשפטי) על רקע חולשת מנגנוני ביזור כוח אחרים. ואולם, גם בכפוף ל"הערת אזהרה" זו, המחקר ההשוואתי מעלה מספר תובנות מעניינות המופיעות בעמודים הבאים. מסקנה מרכזית העולה מהתמונה ההשוואתית היא שמינוי הנשיא אינו נתפס בעולם כמנגנון שראוי להישלט על ידי שיקולים פוליטיים, אלא מיועד להבטיח את מקצועיות ועצמאות הרשות השופטת. במרבית המדינות (11 מתוך 20) הבחירה בנשיא מצויה בסמכות נבחרת ציבור. מתוך המדינות הללו, ב-6 מדינות פועלים מנגנונים מוסדיים שבפועל מאצילים את הליך הבחירה לגורמים מקצועיים. כך, הגם שסמכות הבחירה הסופית נותרת בידיים של נבחרת ציבור, ההליך אינו מונע משיקולים מפלגתיים או פוליטיים.

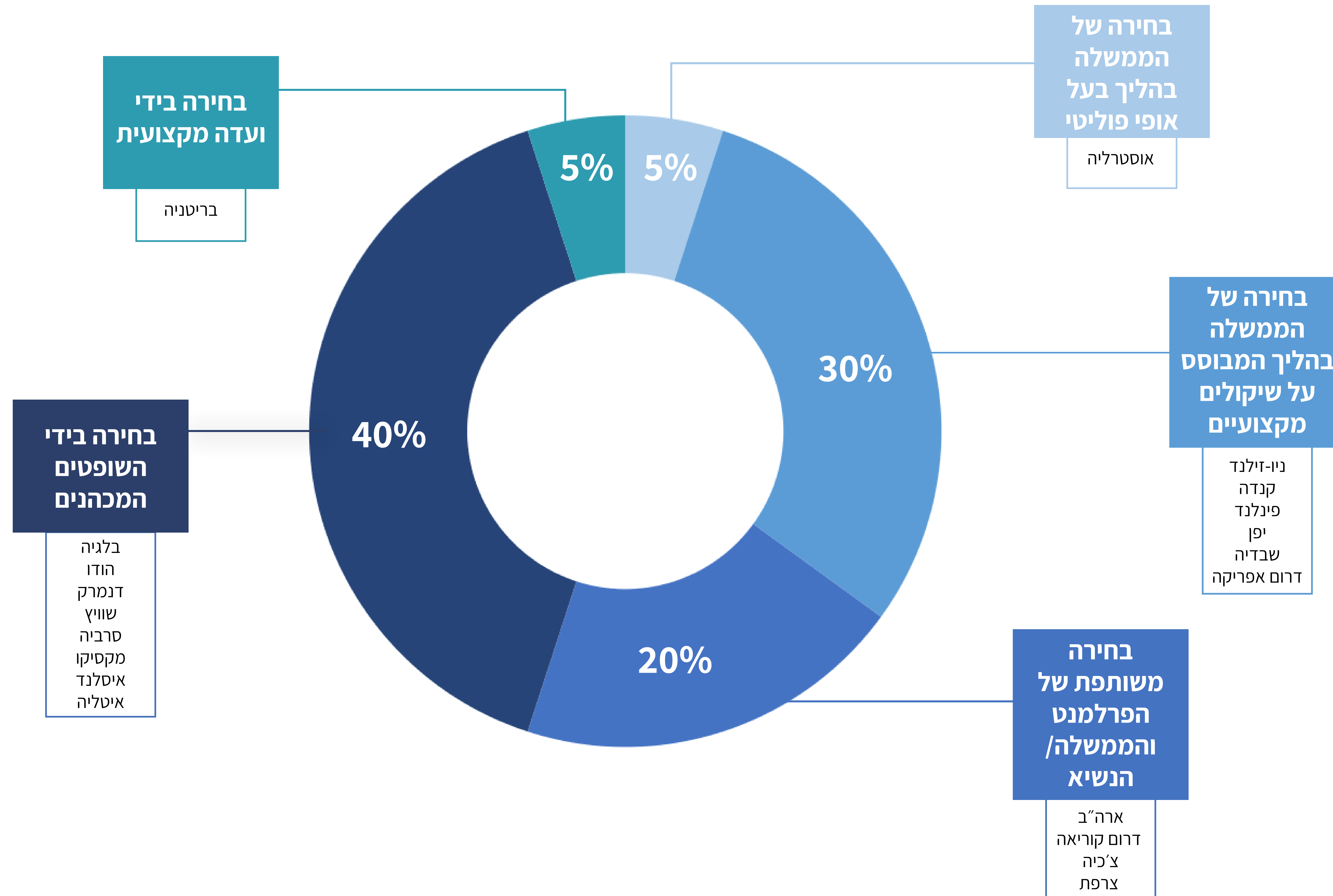
ב-4 מדינות נוספות, מתקיים שילוב של שתי רשויות בבחירה, אשר לא מותיר את הבחירה בידי הממשלה לבדה. במדינות אלה, למרות ואולי בשל הבקרה ההדדית של שתי רשויות, הליך הבחירה נושא אופי פוליטי. רק במדינה אחת, אוסטרליה, בוחרת הממשלה את הנשיא מבלי להיות מבוקרת על ידי רשות אחרת ומבלי שיש מנגנונים יציבים אחרים לריסון חופש הבחירה שלה.

מסקנה נוספת היא שמנגנון הבחירה הפופולרי מבין המדינות שנבדקו הוא בחירה בנשיא בידי השופטים המכהנים. מסורת זו מתיישבת עם ההעדפה של 70% מבין המדינות שנבדקו למנות נשיאים רק מבין השופטים המכהנים.

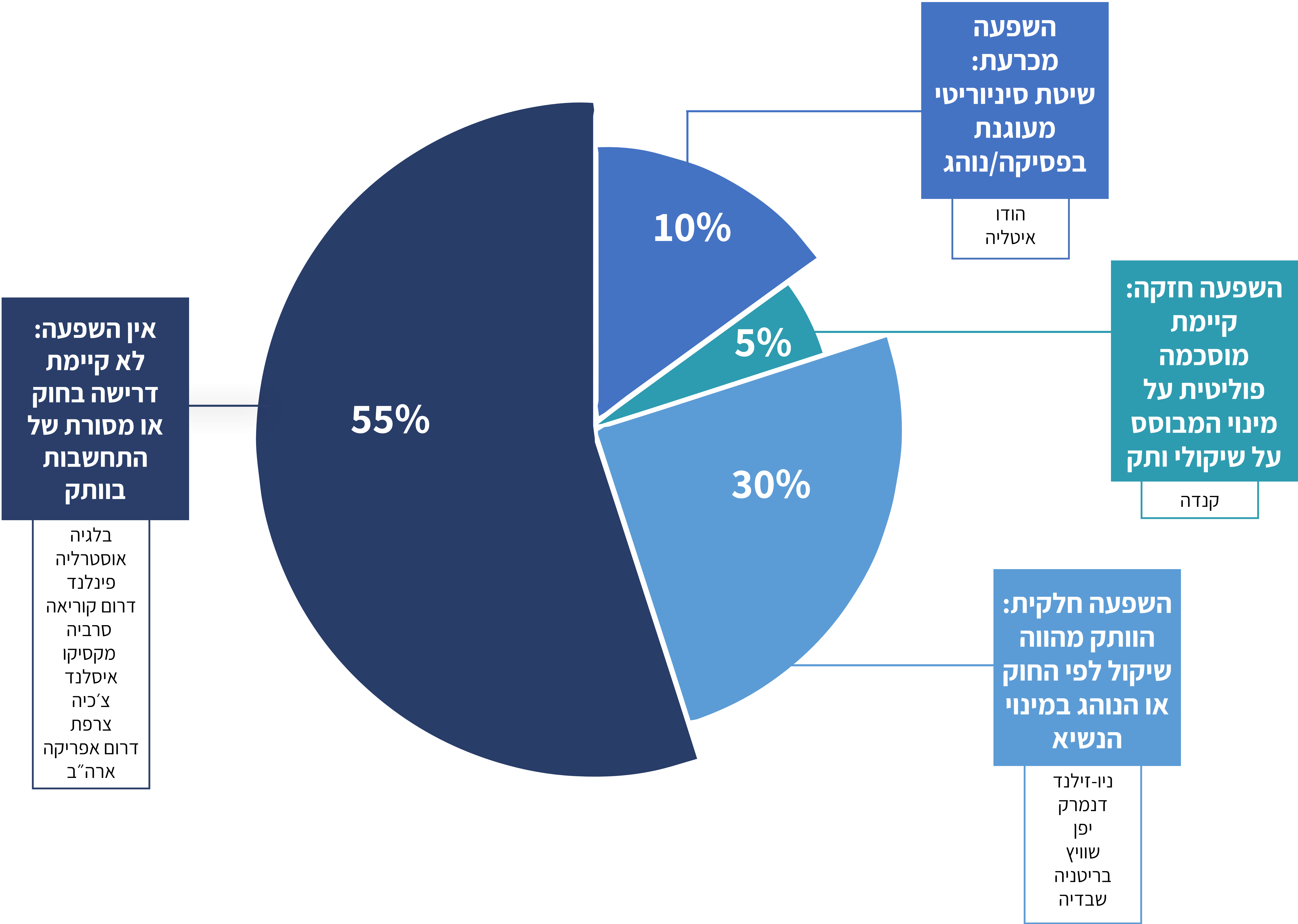
נקודה אחרונה הראויה לציון היא סוגיית הוותק, שאצלנו כאמור מצויה בלב הדיון. שיטת הסיניוריטי אינה מאוד רווחת, אך מתקיימת בצורה זו או אחרת ב-2 מדינות. הוותק מהווה שיקול מרכזי גם בקנדה, שם מינוי מחוץ למסורת הסיניוריטי הוא חריג, ושיקול רלוונטי במדינות נוספות. ניתוח הנתונים ופילוחם מפורט בנייר המצורף.

ד"ר אלעד גיל,
ראש המחקר, תְּכָלִית – המכון למדיניות ישראלית

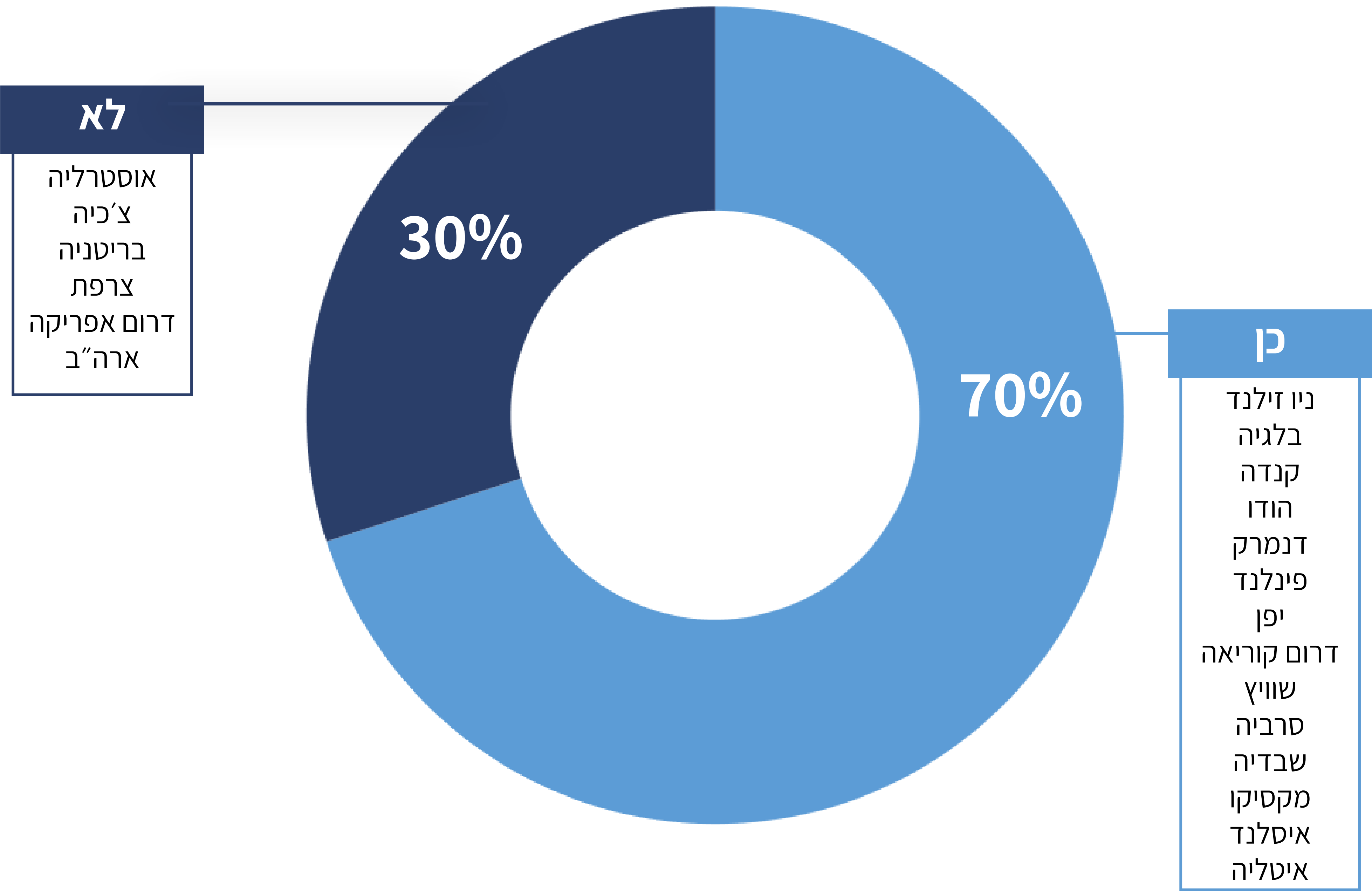
שיטת בחירה של נשיא ביהמ"ש העליון/החוקתי

השפעה של שיקולי ותק (סיניוריטי) על מינוי נשיא

האם הנשיא ממונה (לפי חוק/נוהג) מבין השופטים המכהנים?

דרכי מינוי נשיא ומשקל מרכיב הוותק של המועמד

סקירה לפי מדינה

אוסטרליה

בית משפט עליון

הליך המינוי

לפי חוק, הנשיא ממונה באותו הליך כמו שופטי העליון האחרים, על ידי ראש הממשלה לפי חוות דעתו של שר המשפטים. שר המשפטים מתייעץ לפי חוק עם היועצים המשפטיים (המכהנים כשרי המשפטים) של המדינות. בפרקטיקה, במקרה של מינוי נשיא, שר המשפטים נוהג להיוועץ עם הנשיא היוצא ועם ראש הממשלה, אשר לעתים מהווה גורם משפיע בהליך הבחירה.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא. הנשיא לא חייב להיבחר מבין השופטים המכהנים, ולא קיים נוהג של סיניוריטי. כך למשל, הנשיא הקודם (French) מונה לנשיא לאחר שהיה שופט בבית המשפט הפדרלי; הנשיא שלפניו (Gleeson) מונה לאחר שהיה נשיא של הערכאה השיפוטית העליונה ב-New South Wales. עם זאת, הנשיאה הנוכחית (Kiefel) אשר התמודדה מול שופט מבית המשפט הפדרלי, מונתה לאחר שכיהנה כשופטת בבית המשפט העליון והייתה מבין השופטים הוותיקים. לא נדרשים כישורים פורמאליים על מנת להתמנות לבית המשפט העליון, מלבד הדרישה החוקית להיות מתחת לגיל 70 (גיל הפרישה הקבוע בסעיף 72 לחוקה).

איטליה

בית משפט לחוקה

הליך המינוי

נשיא בית המשפט החוקתי נבחר על ידי חבר שופטי בית המשפט לתקופות כהונה של שלוש שנים הניתנות לחידוש. קיימת מוסכמה שאינה מעוגנת בחוק כי השופטים בעלי הוותק הגבוה ביותר נבחרים על ידי עמיתיהם לנשיאות. מכיוון שאורך הכהונה של שופט בבית המשפט הוא תשע שנים, פירוש הדבר הוא שלרוב נשיאים יכהנו תקופות קצרות (אורך כהונה ממוצע של נשיא מאז הוקם בית המשפט הוא כשנה וחצי) וכהונתם לא תוארך.

הבחירה היא חשאית ומבוססת על רוב מוחלט (שמונה קולות). במקרה שאין רוב מוחלט, נערך סיבוב נוסף בין שני השופטים שקיבלו את מירב הקולות.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

שיטת הסיניוריטי אינה מעוגנת בחוק אך מהווה מוסכמה הזוכה לכבוד מצד השופטים המכהנים. הנשיאה הנוכחית, Silvana Sciarra, מונתה בשנת 2022 כוותיקת השופטים.

איסלנד

בית משפט עליון

הליך המינוי

שופטי בית המשפט העליון בוחרים נשיא וסגן נשיא מקרב השופטים המכהנים לתקופה של 5 שנים. גיל הפרישה הוא 65. אין בחוק קריטריונים מוגדרים לקידום בתוך בית המשפט.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?
לא.

ארה"ב

בית משפט עליון

הליך המינוי

סעיף 2 בפרק השני לחוקת ארצות הברית קובע כי נשיא בית המשפט העליון ממונה על ידי נשיא ארצות הברית (ראש המדינה) בעצת ובהסכמת הסנאט. לאחר ההכרזה על מועמד מטעם הנשיא, הליך המינוי עובר לוועדת המשפט של הסנאט (Senate Judiciary Committee) אשר שוקלת את המועמדות ומציעה לסנאט את עמדתה. בתוך כך, היא נוהגת לקיים שימוע פומבי לנשיא בית המשפט העליון המיועד. לצד השימוע מתקיימים הליכי מיון נוספים כדוגמת איסוף מידע על המועמד, שאלון מטעם הוועדה שאליו המועמד משיב בכתב ועוד. הרוב הנדרש למינוי הינו רוב רגיל של חברי הסנאט. הנשיא ממונה לכל החיים וכהונתו אינה מוגבלת בזמן. לכן, מינוי של נשיא חדש יכול להתרחש כתוצאה ממוות, פרישה או התפטרות של הנשיא המכהן (הנשיא הנוכחי Roberts מכהן משנת 2005).

אין קריטריונים מוגדרים לבחירה של נשיא, אך בדרך כלל מעורבים שיקולים מדיניים ופוליטיים. כתוצאה מכך, במהלך השנים חלק מהמועמדים שהוצעו על ידי הנשיא נפסלו על ידי הסנאט מטעמים פוליטיים. מתוך 17 נשיאים שמונו מהקמתו של בית המשפט העליון, הוסרה מועמדותם של שלושה מועמדים ושלושה מועמדים נוספים נדחו על ידי הסנאט.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא. אין דרישה שנשיא בית המשפט העליון ייבחר מקרב השופטים המכהנים וכן אין דרישה שהוא יכהן כשופט בבית המשפט העליון במהלך הקריירה השיפוטית שלו. מתוך 17 נשיאים, רק חמישה כיהנו כשופטים בבית המשפט העליון לפני שהפכו לנשיאים, ושלושה מתוכם מונו לנשיאים בעודם מכהנים כשופטים בבית המשפט העליון.

בלגיה

בית משפט לחוקה

הליך המינוי

מינוי טקסי על ידי המלך. בבית המשפט העליון מכהנות שתי קבוצות של שופטים על-בסיס לינגוויסטי-תרבותי (דוברי ההולנדית (הפלמים) ודוברי הצרפתית (הואלונים)), כל אחת בת שישה שופטים. השופטים ממונים לכהונה ארוכה לכל חייהם עד גיל 70.

לפי חוקת בלגיה, כל קבוצה של שופטים בוחרת את הנשיא שלה בעצמה. אורך הכהונה, לשנה אחת, שאחריה נבחר נשיא חדש.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא.

בריטניה

בית משפט עליון

הליך המינוי

יש להבחין בין שני נושאי תפקידים שונים.

1. Lord Chief Justice: השופט הבכיר ביותר, עומד בראש הרשות השופטת של אנגליה ווויילס. תפקידיו העיקריים הם לייצג את עמדת הרשות השופטת לפרלמנט ולממשלה, לנהל את ההכשרה והתקציבים של הרשות השופטת, לחלק את העבודה המשפטית בין בתי המשפט ולשפוט בתיקים גדולים וחשובים. הוא ממונה באופן טקסי על ידי המלך בעצת ראש הממשלה וה- Lord Chancellor על בסיס הבחירה של ועדה עצמאית שמכונסת על ידי ועדת המינויים השיפוטיים (Judicial Appointments Commission). ועדה זו כוללת בכירים ממערכת המשפט ונציגים שאינם משפטנים. הוא בדרך כלל נבחר מתוך שופטי בית המשפט העליון או בית המשפט לערעורים (אך הוא יכול להיבחר גם מבחוץ). לא מדובר בתהליך של סיוניוריטי, אך ניכר כי לשאלת הוותק והניסיון יש השפעה ניכרת על הבחירה, בשל חשיבות התפקיד.

2. נשיא בית המשפט העליון (המכונה president): בית המשפט העליון מתפקד כערכאה הגבוהה ביותר לערעורים בנושאים אזרחיים, פליליים וציבוריים, והנשיא עומד בראשה. מינויו דומה להליך המינוי של ה-Lord Chief Justice, כאשר על פי תיקון בחוק שהתקבל ב-2013, נקבע שהנשיא היוצא לא יכהן בוועדת הבחירה של מחליפו. לא קיים כלל מפורש של סיוניוריטי, אך לשאלת הוותק יש השפעה ניכרת על הבחירה. החל מהקמת בית המשפט העליון בשנת 2009, שני הנשיאים שמונו (Reed ו-Hale הנשיא הנוכחי) כיהנו לפני כן כשופטים וכסגני נשיאים בבית המשפט העליון.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא.

דנמרק

בית משפט עליון

הליך המינוי

הנשיא נבחר על ידי שופטי בית המשפט העליון ומבין השופטים המכהנים. הוא ממונה על ידי שר המשפטים. המינויים הם בלתי מוגבלים בזמן אך כפופים לגיל הפרישה הרגיל (70).

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא. הנשיא המכהן Christensen הוא השופט השני הכי ותיק בבית המשפט העליון.

דרום אפריקה

בית משפט לחוקה

הליך המינוי

בהתאם לסעיף 174(3) לחוקת דרום אפריקה, נשיא בית המשפט לחוקה ממונה על ידי נשיא המדינה (ראש המדינה) בעצת ראשי מפלגות האסיפה הלאומית (הבית התחתון בפרלמנט) והוועדה לשירות שיפוטי (Judicial Service Commission). בפרקטיקה, תפקידה של הוועדה בהתייעצות הוא לערוך ראיון פומבי עם המועמד ולאחר מכן לייעץ לנשיא על התאמתו של המועמד לתפקיד. יוער, כי בפועל, ההחלטה על בחירת הנשיא מוטלת על נשיא המדינה ונתונה לשיקול דעתו הבלעדי.

בהליך המינוי האחרון בספטמבר 2021, נשיא המדינה Ramaphosa החליט לשנות את הליך המינוי של הנשיא וקרא לציבור (אזרחים ותושבים דרום אפריקאים) לבחור מועמדים מתאימים לתפקיד, במטרה לקדם שקיפות והשתתפות ציבורית. בתגובה לפנייתו, הציבור הגיש 25 מועמדים אשר מתוכם רק שמונה עמדו בקריטריונים שנקבעו (הקריטריונים כללו, בין היתר, מכתב מועמדות מפורט ולפחות מכתב תמיכה אחד מגוף מקצועי שאינו ממשלתי). מועמדים אלה נבחנו בוועדה שהוקמה על ידי נשיא המדינה אשר כללה שישה אנשי ציבור בכירים ובראשה עמד שופט. מטרת הוועדה הייתה לצמצם את רשימת המועמדים לארבעה מועמדים פוטנציאליים. לאחר מכן, הוועדה לשירות שיפוטי ערכה ראיונות למועמדים אשר בסיומם המליצה לנשיא המדינה על התאמתם לתפקיד, ומתוכם הנשיא בחר.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא. הנשיא גם לא חייב להיבחר מקרב שופטי בית המשפט לחוקה המכהנים. הנשיא המכהן (Zondo) כיהן לפני מינויו כסגן נשיא בית המשפט לחוקה, אך הנשיא שלפניו (Mogoeng) כיהן לפני כן כשופט בבית המשפט לחוקה ובמקביל כנשיא אוניברסיטת KwaZulu-Natal.

דרום קוריאא

בית משפט לחוקה

הליך המינוי

נשיא בית המשפט החוקתי ממונה מקרב שופטי בית המשפט החוקתי. המינוי הוא על-ידי נשיא הרפובליקה בהסכמת האסיפה הלאומית (סעיף 12(2) Constitutional Court Act-7).

המינוי נעשה גם על בסיס פוליטי. בשנת 2006 הייתה מחלוקת מאוד גדולה בפרלמנט על אישור נשיא בית המשפט החוקתי, כשלצד תהליכי פוליטיזציה של השפיטה שמתרחשים בכל העולם, הבינו את ההשפעה הפוליטית של בית המשפט ורצו שהוא יונהג בידי גורם שיקדם אג'נדה פוליטית מסוימת. ההבנה הזו נותרה, והפרלמנט מכריע בשאלת נשיא בית המשפט העליון על-בסיס פוליטי.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא.

הודו

בית משפט עליון

הליך המינוי

מינוי על ידי נשיאת המדינה (ראש המדינה) בעצת נשיא בית המשפט העליון היוצא ושופטי עליון נוספים (ככל שיש צורך בכך). המלצתו של הנשיא היוצא מוגשת לשר המשפטים אשר מעביר את ההמלצה לראש הממשלה. לבסוף, ראש הממשלה מייעץ לנשיאה בנושא ומתקבלת החלטה. הליך המינוי מעוגן בחוקת הודו.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

כן. לפי נוהג שאינו מעוגן בחוק אך הוכר בהלכה הפסוקה, השופט הוותיק ביותר ממונה באופן אוטומטי לנשיא בית המשפט העליון. שלוש פעמים בהיסטוריה של הודו מונו נשיאי בית המשפט העליון לא לפי כלל הסיניוריטי, לאחרונה בשנת 1977. בשנת 1993 בית המשפט העליון עיגן את כלל הסיניוריטי בהלכה הפסוקה, ובכך מנע את היכולת של הממשלה לסטות מכלל זה.

יפן

בית משפט עליון

הליך המינוי

הליך מינוי נשיא בית המשפט העליון קבוע בחוקה. מינוי טקסי על ידי הקיסר לאחר בחירתו על ידי הממשלה (cabinet). נהוג כי בחירת הנשיא היא בהמלצת נשיא בית המשפט העליון היוצא, אשר בוחר את המועמד בעצת המנהלים הראשיים של הרשות השופטת – שהם שופטים מקצועיים בעצמם. נהוג לקבל את המלצת הנשיא היוצא, בשל העובדה שישנו אמון רב בינו לבין הממשלה (הוא נבחר על ידה). רוב נשיאי בית המשפט העליון שמונו הם בעלי קריירה שיפוטית, קרי, החלו כשופטים בערכאות הנמוכות והתקדמו. כמו כן, נהוג למנות את הנשיא מקרב השופטים המכהנים (אין התייחסות לכך בחוקה, אך בפועל, שלושת הנשיאים האחרונים כיהנו כשופטים בבית המשפט העליון טרם מינויים).

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא, אך לרכיבי הגיל והניסיון יש משקל משמעותי, שכן מקובל למנות את נשיא בית המשפט העליון בגיל מאוד מבוגר, הסמוך לגיל הפרישה המנדטורי (70) הקבוע בחוק (יש לציין כי לא ניתן להתמנות לשופט בבית המשפט העליון לפני גיל 40; ולפחות 10 מתוך 15 שופטים מבית המשפט העליון חייבים להיות אנשים שמילאו תפקיד של נשיא בערכאה שיפוטית עליונה (High Court) במשך 10 שנים או שמילאו תפקיד משפטי אחר במשך 20 שנה במצטבר). כתוצאה מכך, גם משך הכהונה של הנשיאים תחום בדרך כלל לזמן קצר, ולכן, בשנים האחרונות קיימת תחלופה מאוד גבוהה של נשיאים ביפן. כך למשל, נשיא בית המשפט העליון הנוכחי (Tokura) מונה בגיל 68, והנשיא שלפניו (Ōtani) מונה בגיל 65.

מקסיקו

בית משפט עליון

הליך המינוי

הנשיא נבחר על ידי שופטי בית המשפט העליון (11 שופטים) מבין השופטים המכהנים. נדרש רוב רגיל על מנת להיבחר לנשיא (הנשיאה המכהנת Norma Piña שמונתה השנה, נבחרה ברוב של 6 מול 5 שופטים). חוקת מקסיקו קובעת שיש לקיים בחירות לנשיאות כל ארבע שנים. נשיא יכול לכהן רק במשך קדנציה אחת. מועמדים חייבים להיות בעלי יתרת כהונה של לפחות ארבע שנים (שופטים ממונים לכהונות של 15 שנה).

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא. למשל, במינוי האחרון לנשיאות, נבחרה Piña, על אף שהיה מועמד ותיק (Gutiérrez Ortiz Mena) שהיה לו "ניסיון אחרון" להתמודד לנשיאות בשל יתרת הכהונה שלו.

ניו זילנד

בית משפט עליון

הליך המינוי

מינוי הנשיא על ידי ה-Governor General (נציג הכתר – תפקיד בעל אופי טקסי) בבחירת ראשת הממשלה. לא קבוע בחוק הליך למינוי נשיאת בית המשפט. על פרוטוקול המינויים הנהוג, הליך המיון המקצועי מובל על ידי ה-solicitor general, אשר מתייעץ עם היועץ המשפטי לממשלה ונשיאי ערכאות השיפוט העליונות המכהנים. נהוג כי הרשימה הקצרה שמוגשת לראשת הממשלה לבחירתה מלכתחילה מבוססת רק על השופטים הבכירים והוותיקים ביותר.

במינוי האחרון של הנשיאה Winkelmann מתואר תהליך מקיף של התייעצויות עם גורמים רלוונטיים על-בסיס מקצועי בלבד, כדוגמת הנשיא היוצא, שופטים בכירים בדימוס, לשכת עורכי הדין ואגודת עורכי הדין של ניו זילנד. הליך המיון המקצועי בראשותו של ה-Solicitor-General כלל פאנל בהשתתפות שופט בית המשפט הגבוה בדימוס, שופט עליון בדימוס וה-Governor General הקודם. חברי הפאנל שקלו את חוות הדעת מההתייעצויות והעבירו המלצה לראשת הממשלה.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא. תחת החוק הקיים מונו עד היום שני נשיאים. בשני המקרים ניכר כי לשאלות הוותק יש השפעה ניכרת על הבחירה, אך אין כלל או מסורת למינוי השופט הוותיק ביותר. הניסיון הקצר עד כה מראה כי נשיאים נבחרים מתוך בית המשפט ומהבכירים שבו.

סרביה

בית משפט לחוקה

הליך המינוי

נשיא בית המשפט החוקתי נבחר מקרב שופטי בית המשפט החוקתי, על ידי השופטים עצמם בהצבעה סודית, ברוב קולות (סעיף 172 לחוקה, סעיף 23 לחוק בית המשפט החוקתי). גם המשנה לנשיא נבחר באותה דרך (סעיף 25). כללי הפרוצדורה של בית המשפט החוקתי (סעיפים 10 עד 12) מבהירים שהצעת מועמד לתפקיד נשיא מלווה בהנמקה, אפשר ללמוד מכך שמדובר על-בסיס של תכונות מקצועיות ויכולות.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

הבחירה אינה מבוססת על ותק. אם לא נבחר נשיא, מחליף אותו סגן הנשיא, ובהיעדרו – זקן השופטים (סעיף 24).

פינלנד

בית משפט עליון

הליך המינוי

מינוי על ידי נשיא הרפובליקה. נשיא ושופטי בית המשפט העליון ממונים על בסיס חוות דעת מפורטת של בית המשפט העליון. ההליך מעוגן בחוק.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא, אבל קיים נוהג למנות מתוך שופטי בית המשפט העליון המכהנים. לדוגמה, הנשיא המכהן Tatu Leppänen כיהן בבית המשפט העליון שלוש שנים קודם למינויו כנשיא. הנשיא הקודם Timo Esko כיהן שלוש שנים קודם למינוי. הנשיאה הקודמת pauliine koskelo כיהנה חמש שנים קודם למינויה.

צ'כיה

בית משפט לחוקה

הליך המינוי

הליך המינוי המעוגן בחוקה מטיל את הסמכות על נשיא הרפובליקה (ראש המדינה, אשר אינו עומד בראש הרשות המבצעת) בהסכמת הסנאט הצ'כי. משך הכהונה כנשיא הוא 10 שנים עם אפשרות להיבחר מחדש ל-10 שנים נוספות (הנשיא הנוכחי Rychetský מכהן כנשיא משנת 2003).

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

אין מערכת של סיניוריטי והליך קידום סדור בתוך בתי המשפט. כמו כן, אין דרישה פורמלית למנות נשיא מקרב שופטי בית המשפט לחוקה המכהנים, וכן ניתן להתמנות במקביל לשני תפקידים. כך למשל, הנשיא הנוכחי מונה במקביל הן לשופט והן לנשיא בית המשפט לחוקה; סגנית הנשיאה Tomková מונתה במקביל לשופטת בבית המשפט לחוקה ולסגנית הנשיא.

צרפת

המועצה החוקתית

הליך המינוי

בהתאם לסעיף 56 לחוקת צרפת, נשיא המועצה החוקתית (בית המשפט לחוקה) ממונה על ידי נשיא הרפובליקה (ראש המדינה) לתקופה של תשע שנים. הוא ממונה מקרב חברי המועצה, בין אם מדובר בחברים שמונו למועצה, ובין אם מדובר במי שמתוקף תפקידם הינם חברים במועצה (לנשיאי הרפובליקה לשעבר עומדת הזכות לשמש כחברי המועצה מתוקף תפקידם, וללא צורך בהליך מינוי פורמלי). בעקבות התיקון לחוקה בשנת 2008, על נשיא הרפובליקה לקבל את חוות דעתן של ועדות החוקה (Constitutional Law Committee) בשני בתי הפרלמנט לפני שהוא מפעיל את סמכות המינוי שלו. לפי סעיף 13 לחוקה, מינוי כאמור לא יושלם במצב שבו סך כל ההצבעות נגד המינוי בכל ועדה מייצג לפחות 3/5 מכלל הקולות בשתי הוועדות. יוער כי במקרה של תיקו, לנשיא הרפובליקה יהא קול מכריע.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא – הבחירה של הנשיא אינה מבוססת על ותק. כמו כן, אין תנאי לחברות במועצה החוקתית מבחינת גיל או עיסוק, וכן אין דרישה לקריירה שיפוטית קודמת. כך למשל, הנשיא המכהן Fabius לעולם לא כיהן כשופט באף ערכאה. טרם מינויו הוא כיהן כשר החוץ ולפני כן כראש הממשלה (ראש הרשות המבצעת). יש לציין שיש כלל משני של סיניוריטי: בהתאם לסעיף 13 בפרק הראשון לחוק המועצה החוקתית, במצב שבו הנשיא אינו יכול לכהן, מחליף אותו חבר המועצה הוותיק ביותר.

קנדה

בית משפט עליון

הליך המינוי

מינוי על ידי ה-Governor General (נציג הכתר, תפקיד בעל אופי טקסי) בבחירת ראש הממשלה. הליך זה מעוגן בחוק. קיים מנהג לפיו נשיא בית המשפט העליון נבחר מבין השופטים המכהנים בבית המשפט.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

קיים נוהג לא מעוגן בחוק של סיניוריטי אך הוא נסוג במקרים בהם יש שיקולים ענייניים נוגדים, כגון בשל התאמת המועמד לתפקיד או רצון לשרת גיוון תרבותי. לשאלת הוותק והניסיון יש השפעה ניכרת והיא מהווה פרמטר מרכזי, אך לא מכריע בבחירה. פרמטרים נוספים שנהוג לקחת בחשבון הם מנהיגות שיפוטית ויצירת איזון בין נשיאים דוברי אנגלית לבין דוברי צרפתית. במינוי האחרון לנשיאות בשנת 2017, נבחר הנשיא Wagner – שהיה הרביעי בתור לפי סדר הסניוריטי. עד למינוי זה, המועד האחרון שבו מונה נשיא שלא לפי כלל הסניוריטי היה בשנת 1973.

שבדיה

בית משפט עליון

הליך המינוי

בהתאם לחוקת שבדיה, מינוי הנשיא הוא על ידי הממשלה בעצת ה- Judges Proposals Board המנהלת את כל הליך הבחירה ומגישה הצעות למועמדים לממשלה (הוועדה הוקמה לאחר משבר חוקתי ב-2011). הליך זה רלוונטי הן למינוי שופטים והן לקידום והוא מעוגן בחוק. יש גם דרישה המופיעה מפורשות בחוקה לפיה במינויים לתפקידי שיפוט יש לשקול שיקולים מקצועיים בלבד. הנשיא מתמנה מקרב שופטי בית המשפט העליון. לצד הנשיא, מכהן שופט בכיר נוסף בתפקיד Chief Divisional Justice אשר עומד בראש אחת החטיבות של בית המשפט העליון.

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא, אך הוותק מהווה שיקול משמעותי לכל הפחות במינוי Chief Divisional Justice.

שווייץ

בית משפט עליון

הליך המינוי

הנשיא ממונה על ידי הפרלמנט הפדרלי בעצת שופטי בית המשפט העליון. שופטי העליון ממנים מועמדים לנשיאות על ידי הצבעה חסויה. מועמדים אלה עוברים להצבעה בפרלמנט, כאשר הנשיא וסגן הנשיא נבחרים במקביל בשני פתקי הצבעה נפרדים. הליך זה מעוגן בחוק והמינוי על ידי הפרלמנט מעוגן בחוקה. הנשיא נבחר מבין השופטים המכהנים ברוטציה קבועה אחת לשנתיים (המינוי הוא לשנתיים עם אפשרות להיבחר מחדש לשנתיים נוספות בלבד).

האם חלה שיטת סיניוריטי בחוק/נוהג?

לא מדובר בתהליך סיניוריטי אוטומטי, שכן מוצע יותר ממועמד אחד לנשיאות וכן נדרש שהנשיא ייבחר ברוב קולות בהצבעה של הפרלמנט, כאמור לעיל. כמו כן, שאלת הוותק אינה מוגדרת כדרישה פורמאלית מחייבת על מנת להתמנות לנשיא, אך נראה שהיא מתקיימת בפרקטיקה – מקובל כי סגן נשיא בשנה אחת הופך לנשיא בשנה הבאה. כך למשל, הנשיאה המכהנת (Niquille), כיהנה לפני כן כסגנית נשיאה.

אוסטרליה:

High Court of Australia Act 1979
/http://classic.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/hcoaa1979233
כתבה בנושא מינוי נשיאים שנכתבה על ידי פרופסורים באקדמיה (משנת 2022):
<https://newsroom.unsw.edu.au/news/business-law/explainer-how-are-chief-justices-appointed-and-how-can-process-be%C2%A0improved>
תשובות של ממשלת אוסטרליה לשאלון מטעם האו"ם:
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IJudiciary/JudicialCouncils/Australia.docx>
מאמר אקדמי בנושא מינוי שופטים:
<file:///Users/yael/Downloads/27MelbULRev819.pdf>
כתבות על המינוי של הנשיאה הנוכחית:
<https://www.smh.com.au/politics/federal/susan-kiefel-becomes-australias-first-female-high-court-chief-justice-20161109-gsl4l3.html>
<https://www.afr.com/companies/professional-services/high-court-judge-susan-kiefel-favourite-to-replace-chief-justice-robert-french-20161027-gsbncs>

איטליה:

אתר בית המשפט החוקתי של איטליה:
[_https://www.cortecostituzionale.it/jsp/consulta/istituzioni/la_struttura_EN.do](https://www.cortecostituzionale.it/jsp/consulta/istituzioni/la_struttura_EN.do)

איסלנד:

האתר הרשמי של בית המשפט העליון של איסלנד:
[/https://www.haestirettur.is/en](https://www.haestirettur.is/en)
תשובות לשאלות מטעם מועצת אירופה בנושא עצמאות שיפוטית:
<https://rm.coe.int/1680747ce8>
חוקת איסלנד:
<https://www.humanrights.is/en/laws-conventions/icelandic-law/constitution-of-the-republic-of-iceland>

ארה"ב:

האתר הרשמי של בית המשפט העליון:
https://www.supremecourt.gov/about/faq_general.aspx
סעיף 2 בפרק השני לחוקת ארצות הברית:
[/https://constitution.congress.gov/browse/article-2/section-2/clause-2](https://constitution.congress.gov/browse/article-2/section-2/clause-2)
אתר המנתח ומפרש את חוקת ארצות הברית:
[/https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S2-C2-3-5/ALDE_00013096](https://constitution.congress.gov/browse/essay/artII-S2-C2-3-5/ALDE_00013096)
דו"ח של מרכז המחקר של הקונגרס (Congressional Research Service):
<https://www.everycrsreport.com/reports/RL32821.html>
האתר הרשמי של הסנאט האמריקאי:
<https://www.senate.gov/legislative/nominations/SupremeCourtNominations1789present.htm#1>

בלגיה :

מסמך רשמי על עבודת בית המשפט העליון:
<https://www.const-court.be/public/brbr/e/brbr-2014-001e.pdf>
חוקת בלגיה:
https://www.constituteproject.org/constitution/Belgium_2014.pdf?lang=en

בריטניה:

האתר הרשמי של בתי המשפט והטריבונלים באנגליה:
[/https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/our-justice-system/the-supreme-court](https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/our-justice-system/the-supreme-court)
האתר הרשמי של הפרלמנט האנגלי:
<https://publications.parliament.uk/pa/ld201012/ldselect/ldconst/272/27207.htm>
אתר הממשלה האנגלית (מינוי של ה- Lord Chief Justice):
<https://www.gov.uk/government/news/appointment-of-the-lord-chief-justice-of-england-and-wales>
האתר הרשמי של בית המשפט העליון של אנגליה (מינוי הנשיא):
<https://www.supremecourt.uk/news/lord-reed-appointed-next-president-of-supreme-court-alongside-three-new-justices.html>
Constitutional Reform Act 2005:
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/notes/division/2>

דנמרק:

האתר הרשמי של בית המשפט העליון של דנמרק:
[/https://domstol.dk/hoejesteret/english/members-of-the-court](https://domstol.dk/hoejesteret/english/members-of-the-court)
תשובות של משרד המשפטים הדני לשאלון מטעם האו"ם:
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IJudiciary/JudicialCouncils/Denmark.docx>
מסמך על בית המשפט העליון של דנמרק מוועדת ונציה:
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2006\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2006)034-e)

דרום אפריקה:

הצהרה על המינוי האחרון באתר הממשלתי:
<https://www.gov.za/speeches/president-ramaphosa-appoints-justice-zondo-chief-justice-11-mar-2022-0000>
חוקת דרום-אפריקה:
<https://www.justice.gov.za/legislation/constitution/saconstitution-web-eng.pdf>
האתר הרשמי של נשיאות דרום אפריקה:
<https://www.thepresidency.gov.za/press-statements/panel-names-8-nominees-position-chief-justice>
כתבה על הליך הנשיאות הקודם בבלוג משפטי:
[/https://www.judgesmatter.co.za/opinions/process-for-appointing-the-chief-justice](https://www.judgesmatter.co.za/opinions/process-for-appointing-the-chief-justice)
כתבה על הליך המינוי האחרון לנשיאות בבלוג משפטי:
[/https://www.judgesmatter.co.za/opinions/the-chief-justice-appointment-process-where-are-we-now-and-what-happens-next](https://www.judgesmatter.co.za/opinions/the-chief-justice-appointment-process-where-are-we-now-and-what-happens-next)

דרום קוריאה:

האתר הרשמי של הרשות השופטת בדרום קוריאה:
<https://eng.scourt.go.kr/eng/judiciary/organization/members.jsp>
חוקת דרום-קוריאה:
<https://www.refworld.org/docid/3ae6b4dd14.html>
Constitutional Law Act:
https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=47509&lang=ENG
Confirmation Hearing Act, 2008:
https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=55509&lang=ENG
מאמר אקדמי בנושא:
<https://www.cambridge.org/core/books/constitutional-courts-in-asia/constitutional-court-of-korea/994303F0B858FFF823A7D6CE010C1EFF>

הודו:

האתר הרשמי של בית המשפט העליון של הודו:
/https://doj.gov.in/memorandum-of-procedure-of-appointment-of-supreme-court-judges
אתר המסקר את המתרחש בבית המשפט העליון בהודו:
/https://www.scobserver.in/journal/the-seniority-principle-how-is-the-chief-justice-of-india-selected
/https://www.scobserver.in/journal/number-of-times-the-senior-most-judge-was-not-appointed-the-cji
בלוגים משפטיים בנושא:
/https://www.insightsonindia.com/2022/11/29/245732
https://www.lawinsider.in/columns/appointment-of-the-chief-justice-of-supreme-court-of-india
חוקת הודו:
/https://www.constitutionofindia.net/articles/article-124-establishment-and-constitution-of-supreme-court

יפן:

מסמך הסבר באתר בית המשפט העליון של יפן:
https://www.courts.go.jp/english/vc-files/courts-en/file/2020_Courts_in_Japan.pdf
מאמרים אקדמיים על מערכת המשפט היפנית:
https://law.wustl.edu/wp-content/uploads/2018/10/2003-3HaleyJapaneseJudiciary.pdf
file:///Users/yael/Downloads/SSRN-id1406169%20(2).pdf
חוקת יפן:
https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
כתבה בנושא:
/https://www.japantimes.co.jp/opinion/2014/03/17/editorials/change-at-the-top-courts-helm
תשובות לשאלון על עצמאות שיפוטית מטעם האו"ם:
https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IJudiciary/JudicialCouncils/AssociationofJapaneseJudges.pdf

מקסיקו:

חוקת מקסיקו:
https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2015.pdf?lang=en
כתבה על המינוי האחרון לנשיאות בבלוג משפטי:
/https://verfassungsblog.de/democratic-backsliding-and-the-supreme-court-in-mexico
כתבה בחדשות על המינוי האחרון:
/https://mexiconewsdaily.com/news/mx-supreme-court-elects-first-woman-to-be-chief-justice
מאמר אקדמי בנושא:
file:///Users/yael/Downloads/42StLouisULJ.pdf

ניו זילנד:

אתר בית המשפט העליון בניו זילנד:
/https://www.courtsofnz.govt.nz/learn-about-our-courts/how-is-a-judge-appointed
בלוג בנושא בספריית הקונגרס:
/https://blogs.loc.gov/law/2019/03/the-appointment-of-the-new-chief-justice-of-new-zealand
הצהרת ראשת הממשלה בנושא המינוי:
https://www.beehive.govt.nz/release/helen-winkelmann-appointed-chief-justice-new-zealand
:Senior Courts Act 2016
https://www.legislation.govt.nz/act/public/2016/0048/latest/whole.html

סרביה:

חוקת סרביה:
https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74694/119555/F838981147/SRB74694%20Eng.pdf
:Law on the Constitutional Court
http://www.ustavni.sud.rs/page/view/en-GB/237-100030/law-on-the-constitutional-court
כללי הפרוצדורה של בית המשפט החוקתי:
http://www.ustavni.sud.rs/page/view/en-GB/238-101921/rules-of-procedure

פינלנד:

:Act on Judicial Appointments
https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2000/en20000205_20010442.pdf
:Courts Act, 2016
https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2016/en20160673.pdf
תשובות של פינלנד לשאלון בנושא מטעם איגוד השופטים המנהלים באירופה (AEAJ):
https://www.aeaj.org/page/Questionnaire-on-the-Independence-and-efficient-of-administrative-Justice--Finland
מאמר אקדמי בנושא:
https://www.ijpl.eu/wp-content/uploads/2022/11/3.Tuominen_pdf.pdf

צ'כיה:

האתר הרשמי של בית המשפט העליון:
https://www.usoud.cz/en/current-justices-and-court-officials?tx_odjudges%5Bdetail%5D=1&cHash=82ec0a45ad71e0ed907c913ae826ff10
אתר ה-European law institute
/https://www.europeanlawinstitute.eu/membership/institutional-members/supreme-court-of-the-czech-republic
חוקת צ'כיה:
https://www.constituteproject.org/constitution/Czech_Republic_2013.pdf?lang=en
מאמר אקדמי בנושא:
https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/5C61854C007CE1FDF61DC130A432924A/S1574019616000419a.pdf/politics-of-judicial-independence-and-judicial-accountability-in-czechia-bargaining-in-the-shadow-of-the-law-between-court-presidents-and-the-ministry-of-justice.pdf

צרפת:

האתר הרשמי של המועצה החוקתית:
https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/council-organisation
חוקת צרפת:
https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008?lang=en#s280
חוק המועצה החוקתית:
https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/texts.pdf

קנדה:

אתר בית המשפט העליון של קנדה:
https://www.scc-csc.ca/court-cour/sys-eng.aspx
בלוג של בתי המשפט בקנדה:
/http://www.thecourt.ca/selecting-the-new-chief-justice
:Supreme Court Act, 1985
https://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/S-26.pdf

כתבה על המינוי של Wagner:

<https://www.ctvnews.ca/canada/trudeau-appoints-richard-wagner-as-supreme-court-chief-justice-1.3717763>

שבדיה:

האתר הרשמי של בית המשפט העליון בשוודיה:

[/https://www.domstol.se/en/supreme-court/justices](https://www.domstol.se/en/supreme-court/justices)

תשובות של הממשלה השוודית לשאלון מטעם האו"ם:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IJudiciary/JudicialCouncils/Sweden.docx>

חוקת שוודיה:

[/https://www.government.se/contentassets/7b69df55e58147638f19bdfdb0984f97/the-constitution-of-sweden](https://www.government.se/contentassets/7b69df55e58147638f19bdfdb0984f97/the-constitution-of-sweden)

The Instrument of Government, 1947

<https://www.riksdagen.se/globalassets/07.-dokument--lagar/regeringsformen-eng-2021.pdf>

מסמך של מרכז המחקר והמידע על מינוי נשיאים:

https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/f7d29722-9632-e811-80de-00155d0a0235/2_f7d29722-9632-e811-80de-00155d0a0235_11_10267.pdf

שוויץ:

תשובות של שופטת בית המשפט העליון לשאלון מטעם ארגון מועצת אירופה:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805aaa85>

Federal Act, 2003

<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2003/510/en>

חוקת שווייץ:

<https://archive.org/details/federalconstitu00switgoog/page/n25/mode/2up>

מאמר אקדמי השוואתי בנושא:

https://muse.jhu.edu/pub/50/article/535642/pdf?casa_token=F4BGvYB0GPEAAAAA:_P7FkWjlucZVrN1yz7CJK2E1jj0EQTXDr-yVsbmnr5foG6LZ4NBwzDQXdYft9m6U00EuawWN

כתבות על המינוי האחרון לנשיאות:

<https://www.srf.ch/news/schweiz/bundesgericht-martha-niquille-die-erste-schweizer-bundesgerichtspraesidentin>

<https://www.aargauerzeitung.ch/schweiz/tonaufnahme-enthullt-wie-die-hochste-richterin-sexistische-spruche-toleriert-und-sogar-daruber-lacht-ld.1271077>